

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01148540 (N)

Р. 1914. Ч. 38.

ПРОСЬВІТНІ ЛИСТКИ.

ПРО ШЕВЧЕНКОВІ ТВОРИ

НАПИСАВ

ДЕНИС ЛУКІЯНОВИЧ.

16-а тисяча.

Ціна 10 сот.

Накладом Товариства „Просьвіта“ у Львові.

В ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

04106

8950

акк

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

1. Кобзар; Шевченко правдивий народний поет.

Небогато лишило ся Шевченкових творів. Кобзар, у якому всі вони надруковані, книжка невелика. Колиж ті твори розглянути, то їх форма невибаглива. Найбільше попадає ся віршів, що звать ся думками, бо се був улюблений Шевченків твір. Є кілька поем (оповідань), а то з буденного, сучасного життя (побутові), історичні і фантастичні (здумані). Найде ся кілька посланій і листів — от і всі роди поезії в Кобзарі. А склад тих віршів не дуже різнородний, найчастійше подібний до народної пісні.

Отже цілком інакше виглядає Кобзар ніж твори Міцкевича, Словацького і Красінського, Пушкіна або Шілера і Гетого. А проте автор Кобзаря Тарас Шевченко належить до найбільших світових поетів і його імя стоїть поруч тамтих світочів. Бо не ходить о се, кілька хтось написав, але що. Аби якийсь твір був гарний і вартний, він не мусить бути штучно писаний. Щирі слова зпід серця, зложені простим, чепурним ладом зворушують читача і дають йому вдоволене чи не більше, ніж хитро обдуманна штука. Хто не читав Василя Стефаника? Правда, що там не багато слів, а оповідання короткі і щиро зложені. Але читаєш їх 10 раз і одинацятий ще прочитаєш тай не нарікаєш. А Кобзаря читай і 100 раз, а то все свіже, як пожога вода в спеку.

Твори тамтих великих світових поетів читають учені і образовані люди і любують ся ними, величають їх. Необразована людина не розбере сього, що в тих книгах писане. Але Кобзаря? Читають осьві-

Про Шевченкові твори.

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ 11-35017

1
11989

чені люди і не можуть надивувати ся. Читайте з нього простому, неписьменному селянинови про се, що творило ся на Україні з кріпаками, а він буде зітхати. Дівчатам читайте „Катерину“, а вони слізки вмивати ся будуть. Мами заплачуть, як прочитаєте їм „Наймичку“. І так кождий: сирота без роду, чумак і бурлака, безжурний козак і закохана пара, убога вдовиця, бідний кріпак і наймит, усі знайдуть у Кобзарі якісь слова ніби свої. Так, як би хтось підслухав їх мову та пісню і скаргу, або як би хтось відгадав те, що думало ся в темну ніч, що діяло ся в серцю в гірку годину. І відгадав і якось так сказав, що аж лекше стане, як почувеш ті слова.

Таке то робив Шевченко, такі чуда творив. Не підслухав він, а то Бог йому так дав. Оден, на що не гляне, зробить таку саму річ руками, другий, що тільки зачує, зараз тобі заграє, чи на скрипочці ушкварить. А поетам таке дано, що вони знають, що ворушить ся в людськїм серцю і що думає ся в голові. І знають і такими чудними словами сказати вміють. Краще скажуть, ніж ти сам. А глянуть на небо, на ліс і на поля вкриті копами, то наче картина змальована, хоч і словами, не красками.

Правда, не кождий се добре зробить, тільки справжній поет. Таким правдивим і то великим поетом був Тарас. Він вийшов з під хлопської стріхи, селянське жите і горе не тільки знав, але й зазнав його сам. Хоч і вийшов в люди, добув слави, не відцурав ся свого роду і не відстав від мужицького житя. Ні один з українських поетів окрім Шевченка не вважав так широко селянина правдивим своїм рідним братом, не радів так його весілем, не журив ся смутком. Ніодин з українських поетів так з самого серця не виспівав мужицької біди, не випімнув усю кривду закріпощених, безрадних селян, не стояв так за правду для селянина, як Шевченко. В нашій українській літературі є багато поетів, котрі за Шевченковим прикладом відносять ся широко й прихильно до мужика, мужицьке жите в нашій літературі описане докладно і поставлена в ній ясно справа, що мужикови належать ся права, як чолові-

кови і як горожанинови. Зате нашу літературу називають демократичною. А всеж таки видно, що ті українські письменники вважають себе за одну особу, мужика за другу і відносять ся до нього критично, то-б-то показують його хиби побіч добрих прикмет. Шевченко не

Кобзар з хлопцем. Малюнок В. Штернберґа в „Кобзари“ з 1840 р.

чує різниці межі собою і мужиком. Кожда мужицька кривда болить його самого. Виступаючи проти неї, він обороняє себе самого. І тому вважають Шевченка мужицьким поетом і так його називають.

Шевченко відчув не тільки горе і кривду людини, але й те нещастє, яке впало на цілий нарід. Тим неща-

стем була втрата самостійної держави. Отже Шевченко тужить за нашою минувшною, оспівує її славу, учить нас її любити і звязати з нею нашу думку, нашу працю, наші стремління. Він вижидає тої хвилі, коли буде вільна Україна, а на ній братерська слава „без хлопа без пана“. Такий ідеал він показав нам. Він чув, мислив і співав за міліони, він правдивий, великий поет цілого українського народа.

2. Характеристика Шевченкової творчости.

Нерозумно є шукати у поетів політичної програми для якоїсь партії. Політична програма а поезія не одно. Головною прикметою поета є чуте, а не холодна розвага і обчислене, кілько можна в даних обставинах осягнути. Такої рахуби мають тримати ся політики, купці і господарі.

Не сама тільки любов до людини другого пола, не сама тільки туга, не сам захват для явищ природи, не сама радість або смуток з особистого життя поета — є чутя гідні поезії. Які саме чутя ворущать поета і котрі він оспівує, се залежить від глибини його душі і від здатности одушевляти ся тим, чи другим чутем. Любов вітчизни, минуле рідного краю, високі кличі, до яких людство стремить — се також гідний предмет поезії. Коли поет одушевляв ся вселюдськими кличами, то видно, що він бажав бачити свій нарід між поступовими борцями. Але годі з поетичного одушевлення снувати, що чийсь поезії є згідні з політичними програмами.

Таке власне роблено з Шевченком. Ставило ся питанє, чи він був соціяліст, чи ні; одні робили його безбожником, другі обороняли його; ще інші закидали йому ворожнечу то до Поляків, то до Москалів, то до одних і других. Таке розбиранє і розумінє Шевченкових творів можна вияснити ось чим. У Шевченка велика сила чутя і ріжнородні теми в поезії. Він перший з тогочасних українських поетів мав свої політичні погляди і не бояв ся дати їм вислів у своїх пое-

зиях. Надто Шевченко відіграв таку визначну роллю в нашій національній відродженню, його ім'я має таку вагу в українському народі, що й не диво, як підчас формовання певних партійних поглядів оден чи другий гурток шукав в авторитеті Шевченка якоїсь поваги для себе.

Розглядаючи важніші провідні думки в Шевченкових творах, тямити треба ось що.

Шевченко був дуже доброго серця, вельми чоловіколюбний. Почуте правди, справедливости, було у нього дуже сильне. Чоловік він був живий, жвавий і запальчивий, а най би тільки побачив якусь неправду, неслухність, кривду — він не міг змовчати, але сміливо дорікав тому, хто зле діяв, все обороняв покривдженого. Він сам зазнав на своєму віку багато кривд і пониження і тим він стояв за правду, а його вразливе серце на кожду кривду було таке чуле.

Як людину бажав Шевченко бачити нескривджену, щасливу в родині і в господарстві, так само кождий нарід повинен був, на його думку, мати свої права і не повинно так бути, щоб одна держава верховодила над другою.

В Шевченкову добу кращі люди на Україні, такі, що журяться не тільки своїми особистими справами, але й загальними, бачили два лиха для України.

Одним була втрата державної самостійности. Жива ще була пам'ять заподіяної українському народови кривди. Годі було забути, що підступом і насильством відібрано народови се, що може бути йому найдорожше — волю.

Другою справою, яка піддержувала невдоволене з правління і держави, було кріпацтво. Той порядок, який силував мужика до даремної роботизни на пана, стрічався з критикою й осудом поступових кругів. Проти кріпацтва здіймалося все, що було чесного і розумного в Росії. Не міг і Шевченко всею силою, своїм огневим словом не загреміти на таке зло. Добра частина його *Кобзаря* то протест проти того насильства, яке завдано українській державі і проти того кривдного ладу суспільного з панамі і кріпаками.

Забогато злого діялось у Росії за Шевченкових часів, надто багато причин до великого невдоволення з держави і суспільного строю було в ту пору. Наш поет жив в часах абсолютизму, коли горожани не мали свободи робити того, що вважали потрібним для направи лиха. Недиво, що і в тих кругах, в яких обертався Шевченко, не було виробленої якоїсь програми, по якій треба було стреміти до обнови, відзискати загарбані і втрачені права. Дялятого, як читаєш Кобзаря, то більше стрічаємо скарги, протесту, гніву, навіть громів на кривду і на людий злої волі ніж погідних, ясних картин.

Шевченка можна назвати поетом гноблених, кривджених людий і народів.

Шевченко мав близшу знайомість з поступовими людями. А їх свободолоубні оклики про рівність і братерство, підходили близько до тих думок, до яких Тарас добирав ся самостійно, своїм вродженим розумом і тому найшли вислів у Шевченковій поезії.

Шевченків засіб чутя, його любов і стремліне до правди, його вселюдські кличі й ідеали, його оригінальність, як правдивого народного поета, все те робить Тараса сьвітовим, великим поетом. А тим він, як син українського народа, приносить честь і славу Україні.

3. Для зрозуміння історичних творів Шевченка.

За Шевченкових часів, як і за наших, не свої а чужі були господарі на Україні. Шевченко виступав проти них за те, що занастили волю України. Але як і чому прийшло до того?

Ті племена, з котрих витворив ся український нарід, розсіли ся на дуже розлогих землях, без сильних, природних границь. Спільне походжене, сплавні ріки, сусідські взаємини, спільна оборона перед ворогом — се всьо зближало до себе племена, вироблювало одну культуру у них і зливало їх у нарід. Такий процес сполуки, що йшов сам від себе, відбував ся надто поволи, тим більше, що від сходу допливали сьвіжі і то чужі племена тай ще дикі.

Київські князі почали той повільний і природний процес прискіпати обдуману, з пляном веденою роботою. То заводили то накидали єдність віри, єдність законів, політичного строю і єдність пануючої княжої родини.

Хоч через надто великі простори, брак границь, слабе заселенє та княжа праця ішла також повільно, але вже виказувала великі і гарні успіхи, а власне високо розвинену культуру. Та важку роботу князів для построю великої держави перебив наглий живловий випадок: набіг Монголів. Він зруйнував висліди творчої праці. Протягом чотирох віків батьки наші різались з ордами, засівали степи могилами. За той час, коли козацтво з грудий своїх поставило живий мур проти Татар і Турків, західні краї могли зростати в достатки і поступати в культурі. Господар, як не боїть ся злодіїв і диких звірів, то розведе гарне хозяйство. Але, як непевний свого — то аби збув ся.

З тої тривоги, яку на Україні ширили орди, скористали найблизші сусіди: Литва, Польща, а далі й Москва, що скріплена татарськими захожими витворила осередну царську владу, й заходила ся збирати землі і то коштом українського простору. Литву одоліла Польща дорогою злуки (унії) без великого проливу крови. Заводила Польща і з Україною такі унії. Але до тих державних актів пристала невелика часть українських панів. Більшість населеня, головнож козаки, з мечем у руці з більшим, то з меншим успіхом обстоювали своє право на державну самостійність, то на широку самоуправу (автономію).

Найбільша така баталія розіграла ся mezi Хмельницьким і Володиславом IV, по йогож смерти з Яном Казиміром. Хан татарський, який дав хвилеву підмогу козакам, зрадив їх, а Хмельницький, побитий, не мав надії спинити кольонізації¹⁾ і запевнити права українській куриі на Варшавськiм соймі — тому зробив злуку

1) Король польський давав українські землі польським і спольченим католицьким панам, а ті заводили панщину і церковні утиски.

з московським царем Олексієм Михайловичем 1654. р. в Переяславі. Цар присяг на се, чого не хотіла Україні дати Польща: Україною мав правити гетьман, обидві держави мали собі взаємно помагати.

Дід Шевченка оповідає про Гайдамаків, а малий Тарас прислухує ся.

Так війшла в рахубу Москва, яка скорше чи пізнійше, мусіла стрінати ся з Україною, бо збирала землі під свою руку через те, що не могла розвинути своєї сили на тій області, яку мали коренні Москалі. Хвилево розмежували ся обидва сусіди Москва і Польща на Україні — Дніпром (Андрусівський мир 1667 р.). На лівобережній Україні Москва руйнувала Гетьманщину, але не потребувала чіпати віри (а тоді віру більш ніж

нині вважало ся все одно що народність) і вмiла так себе вести, що навіть правобережні провідники рухів народних числили на їх поміч. Бо на поважний опір проти Польщі, яка по давньому заводила панщину і церковну унію, правобережна Україна не змогла ся вже. Вийшли тільки селянські розрухи гайдамацькі 1734, 1750 і 1768 р. Послiдний розрух, колiївщина відгукнув ся і в Галичині, як опришківство (Ол. Довбуш), Москва готовила ся забрати Польщу під себе, бо після Хмельниччини правліне в Польщі було безсиле. Тому Москва заздалегiдь дбала вже про лад на Правобережю і помогла Польщі приборкати Колiївщину, а в 4 роки після того змовила ся з Прусом і Австрією тай поділила ся з ними Польщею (1772. р.).

В тiм подiлi припала Росiї правобережна Україна. А що на лiвобережній царі не думали додержувати присяги зложеної українському народови, рiшили ся тепер покінчити з гетьманщиною. Заборолом автономiї України була Січ. Нiби тому, що вона спричинила російсько-турецьку війну, Катерина II. підступом її зруйнувала 1775. р., замінила Україну на провінцію і настановила там урядників.

Від того ще не пропасти. Бувало таке нераз і не одному. Тоді цілий нарід ставав як один до бою і нахабного завойовника викидав геть. Та в тiм і річ, що український нарід не міг тут стати до бою, бо хитрий ворог розєднав синів одної матери України. Він підмовив панів, бояр і висших попів, признав їм хлопську землю, скасував вольности селянські, знiс суди, завів панщину і всьо право дав шляхтi. Немало панів присунуло на Україну і з Московщини. Тi українські пани, що дістали привілеї від московського царя, називали себе дворянами (те саме, що шляхтич), приймали московську мову, вважали собі за честь, як їх або їхних дiтей прийнято в царську службу, щоб після нового строю правити старою гетьманщиною, як провінцією.

Мало було таких осьвічених людей на Україні, які би тримали ся народа і не називали хахлами селян і козацьких потомків повернених у мужиків. Їх москов-

ський уряд карав, або мусіли вони присісти і свої симпатії до давної України висказувати нишком. А нарід лишив ся сам, понижений чужим ворогом і своїми перевертнями, ограблений. Лишив ся темний, без осьвічених людей, без землі і в кріпацтві.

4. Провідні думки в Шевченкових творах.

Серед таких невідрадних відносин Шевченко виріс. Коли прийшов до пізнання, його серце не могло не кровавити ся. У того, хто чулим серцем оглядає руїну власного народа, поневоленого в чужім ярмі, мусить накипіти проти ворога і ката вітчизни. Разом з тим будить ся туга за минулим, бо колись преці було ліпше, було краще. Такою тугою навіяні Шевченкові поеми: Іван Підкова, Тарасова ніч, елегія в честь Основяненка, Гамалія, Невольник, Думи мої і багато інших.

В тих творах виведені симпатичні і з артистичного боку прекрасні картини з козацької старовини. Далеко від рідного краю, згадка степів і могил підсувала поетови такі напів романтичні образи козацької бувальщини.

Але Шевченко виніс із дому ще й інші спомини про минувшину, а власне дідові оповідання про Гайдамаків. Вони сильно його вразили, Тарас носив їх під серцем. А то не були вже такі мирні, настроєві картини, що ворушили тугу — в них плила кров, вони жахом переймали. В Гайдамаках поет не вдоволяє ся плятонічними симпатіями до старини, але виводить драму перед наші очи, описує різні, пожоги і руїни. Його симпатія очевидно по стороні Гайдамаків, які встали за съвяту правду. А щоб їх діла виправдати, він показує страшні знущання польських панів і жидів над українськими селянами і релігійний утиск: пани заводили панщину, Єзуїти насилували свободу віри. Отсе перші вороги України, вони принесли релігійний і соціальний гнет і „рай запалили“. Перші вони поносять вину, що в боротьбі проти утиску втратила Україна найбільший скарб: волю, державну самостійність.

В козацько-польських війнах ослабла Україна і шукала опори у іншого сусіда, ослабла і Польща тай втратила сей скарб, який намагала ся відібрати Україні — волю! Шевченко представив се у таких словах: „Польща впала, тай нас задавила“. А до того гетьмана, що гірко помиляючись, визволив Україну спід слабосилої Польщі тай піддав її сильній Москві, вкладає Тарас неньці Україні такі слова:

„Ой Богдане, Богданочку,
Як би була знала,
У колиціб задушила,
Під серцем приспала“.

Бо хоч царі і присягали лишити волю Україні, то прийшов „той Перший, що розпинав Україну“, а „Вторая доконала вдову сиротину“. Цар Петро I Великий і цариця Катерина II зломали автономію України. Вони зломали її політичну силу (війско, уряд і закони) а панам московським і старшині козацькій дали дозвіл завести панщину на місце давньої свободи.

Длятого то поет не міг Хмельницькому дарувати його нерозумного вчинку. Не один раз і не два згадав його, а все з тим самим жалем. В „Великім льоху“ нпр. оповідає поет про дівчину, яка вповні з водою перейшла Богданови дорогу тоді, як їхав у Переяслав цареві присягати. Тою водою вона себе, рідню і собак потроїла і ще вмерти не може.

І завели московські царі свій лад на Україні:

„Он глянь — у тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки здіймають,
З шкурою здіймають, бо нічим обути
Панят недорослих. А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію — в військо оддають,
Бо його бач, трохи... А онде під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне“.

Так виглядає рай заведений царями на Україні. В абсолютній державі, без конституції царі винні всім

безпорядкам, усім утискам у державі. І як нема другого поета, щоб так безмежно, як Шевченко, любив свою вітчину і тужив за нею, так і нема у всесвітній літературі другого поета, щоб так сильно і рішучо, як він, запротестував проти царської влади, щоб такі обжалування кинув перед царський престіл. Ладом старозавітних пророків кидає на них Шевченко громи у Сні, в Неофітах, у Кавказі і ин. Бо Шевченко бачив і чужі кривди, не самої тільки України. В обороні Черкисів, яких Росія почала кувати в кайдани, так як Україну, написав він одну з найкрасших своїх поем „Кавказ“.

Шевченкови мало було на ворога лютувати. Він шукав дійсних причин недолі і найшов їх також у нас тай у наших батьків. Він дочитав ся в історії, що козацька старшина, подібно як шляхта в усіх краях, піклувала ся тільки своїм добром, а не добром цілого народа, тай каже про них:

„...Ваші славні Брути¹⁾
Раби, підніжки, грязь Москви,
Варшавське сьміте!...“

Коли московські царі руйнували Україну, то

„...ми дивились і мовчали,
Та мовчки чухали чуби,
Німії, подлії раби...“

А про тих, що гнуть ся під московський кнут каже поет:

„Як би то, думаю, як би
Не похияли ся раби,
То не стоялоб над Невою²⁾
Отсих осквернених палат“.

Але їх і тих перевертнів, що помагають Москалеви з матери (України) полатану сорочку здіймати, накликає поет в „Посланію“: Схаменіть ся, будьте люди, бо лихо вам буде!

¹⁾ Брут, римський лицар, приніс жертву для добра римської республіки.

²⁾ Царські палати побудовані в Петербурзі над рікою Невою.

Малюнок до Шевченкової поезії „Вечір“.

Він каже обіймати найменшого брата, то-б-то прихилити ся до простого народу. Той менший брат, той нарід, то Україна, а любов до нього, то любов України.

Любов то скарб великий у чоловіка, любити і прощати треба кожному, щоб запанувала правда на землі. Любов, правда і воля, то найвисші ідеали для правдивого чоловіка. Коли ті ідеали будуть ясніти землякам, то верне на Україну „братерська наша воля без хлопа і без пана“, тоді

„на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати
І будуть люди на землі“.

Поет вірив, що „буде правда на землі“. „Повинна быть, бо сонце стане і осквернену землю запалить“. Тільки з тою вірою в серцю накликав поет своїх земляків:

„Боріте ся, поборете,
Вам Бог помагає;
За вас сила, за вас воля.
І правда съвятая!“

Тільки та глибока віра додала йому гарту і сили витерпіти муки на заслання. Тільки з тою вірою кріпкою і з безграничною любовю вітчизни в серцю співав поет:

„Мені однаково, чи буду
Я жив в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині
— — — — —

Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять лукаві і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!“

Окрім Кобзаря написав Шевченко прозою драму Назар Стодоля, кілька повістей, Записки в неволі і уложив Буквар.

5. Як розвивав ся Шевченків сьвітогляд.

В ту пору, коли Шевченко писав перші свої друковані твори (1838 р.), панував іще в європейських літературах т. зв. романтичний напрям. А той напрям прийшов тоді, як пережив ся клясичний.

Клясичні поети писали про богів і то лиш про грецьких та римських і про війни та лицарів. У ту пору селянина та ремісника ніхто не вважав чоловіком і ніхто не брав би їх у літературу, хиба на сьміх. І мови їх стидали ся, писали латинською, а от у нас церковно-славянською (подібною до тої мови, в якій читають євангеліє). Алеж годі з мертвого довго черпати, тому клясичні боги навкучили ся і німецький поет Кльопшток пробував їх заступити християнським. Незадовго революція французька і війни французького цїсаря Наполеона повалили повагу царів і шляхти і промостили дорогу низшим верствам. Тоді зрозуміли німецький учений Гердер і шотляндський поет Бурнс (чит. Барнс), що не слід поетам блукати по Греції, по Римі, а радше треба шукати живих жерел у свого власного народа. Почали приглядати ся до його житя. пізнавати його звичаї і віруваня, записувати його казки і пісні (т. зв. устну словесність). У Французів була та словесність зложена у старій романській мові і з того пішла у них назва романтичний напрям літератури. Ся назва приняла ся і для таких літератур, як славянські, хоч вони не сягали до романської устної словесности, але до своєї власної. Романтики шукали у простонародя не самих тільки тем (про що писати) але і форми (як писати). І Шевченко в перших своїх творах (баладах) розказує, як дівчина йде по чари до бабусї, як її русалки залоскотали (Причинна), а друга дівчина замінила ся в тополю (Тополя), то знов, як рибалка і втоплена зависною, недоброю матірю дівчина впливають до місяця на беріг глибокого ставку. Рибалка її цілує, вона коси чеше (Утоплена).

Романтики радо звертали ся до минувшини. Зрештою Шевченко не мало наслухав ся про українську минувшину, бо в його часах історична традиція,

не була ще приголомшена московським урядом. Ще по скринях лежали старі козацькі жупани, в сьвітлицях висіла зброя, а слава кровавих справ жила в пам'яті сучасних. Від романтиків навчився Тарас бачити в минулім усе добре і гарне. Тому він у раних своїх історичних творах ідеалізує гетьманщину і козацтво, бачить у них всьо найкраще, не знає їх недочас і хиб тай жалує, чому вже нема того ладу, чому він не верне ся. До тих романтизмом надиханих історичних поем належать: Іван Підкова, Тарасова ніч, Гамалія, а також Гайдамаки.

Але Шевченко не дуже підпадав під вплив романтиків. Уже рано почав він дивити ся на сьвіт своїми власними очима, по свому. Русалок, топельників і чарів він же не міг бачити, а за те бачив, як неповинно терплять люди од всякого горя. Він передчасно виступив з родини, чи радше сім'я їх розбила ся так скоро через смерть батька-матери, і від тоді тужив Тарас за погодою й радощами семейного житя. Тому він звернув увагу на недолю дівчини, якій злий чоловік перешкодить вийти в родину і зазнати материнських радощів. Покривджену, зведену дівчину і матір покритку Шевченко малює з того часу часто а все спочуває їм, клонить ся перед ними. Особливо в двох поемах оспівує поет долю зведеної дівчини: в Катерині і в Наймицці.

Обидві сі поеми писані без непотрібної фантазії та видумок про русалки і про чари. Вони взяті з дійсного житя: люди, які там змальовані — правдиві, цілком подібні до тих, яких бачимо коло себе. Також події в тих поемах описані з такою житевою правдою, як би були цілком правдиві і можна в них повірити. Тому кажемо, що сі поеми реалістичні. Той напрям у літературі і в малярстві, який старає ся цілком правдиво представляти природу і людське жите, називає ся реалістичний. Він поборов давнійший романтизм. А хоч по нім прийшли новійші напрями, то все таки реалізм і до нині держить ся.

У Шевченка в першій таки добі його поетичної творчости, поки він виїхав на Україну (1845 р.) вже

силько проявляв ся реалістичний напрям побіч романтизму. І то не тільки у тих творах, де він говорить про родину, про сільське, щоденне жите, але й тоді, як говорив про історію України. Його вразило, що над

Шевченкова калина в Кирилівці, під якою поет складав свої поезії.

Україною, над численним народом з кровавою минувиною панує ворог. Він дошукав ся причин тому. Побачив вину ворога і нашу. Отже в „Розритій могилі“ з сумом замічає, що перевертні помагають матір (Укра-

їну) катувати; в „Сні“ показує тих землячків-урядників, що на царській службі стидують ся й вирікають ся свого і піддержують своєю працею вороже правління. А в „Чигирині“ з сумом каже, що гетьман може ще спати, не час йому ще вставати. Перше мусить Шевченко зорати переліг, засїяти сльози-слова. З того зйдуть ножі обоюдні, які розпанахають гниле серце землячків, наллють в него живої козацької крови.

Шевченко прожив чимало років у Петербурзі, в столиці Росії. Там і зосереджувало ся духове жите просторої імперії. Як не як, а пробували там і чужинці і такі Росіяни, що побули за границею і доочно бачили, який посїв зійшов по французькій революції в західних європейських краях. Се і були часи революційного походу. В ріжних краях прокидали ся розрухи, горожани виборювали собі конституційні права, а на самім уже кінці дійшов той рух і до Австрії в 1848 р.

Нема сумніву, що Шевченко в Петербурзі набрав ся ліберальних (свободолюбних) думок, до яких уже мав наклін.

На Україні попав Шевченко в такі кружки, які лиш помогли йому укріпити і поглибити свободолюбні його думки. Кирило-Методіївські братчики заходили ся коло вироблення програми для освітньої і політичної праці. Тіж поміщики, яких пізнав Шевченко в полтавській і чернігівській губернії, шукали розради в чарці і забаві, але се були людці, які не могли погодити ся з тодішнім правительством і взяти участь у правління, були то люди із свободолюбними думками.

Ось так і при власній іще праці Шевченко поширив свій сьвітогляд, виробив собі певні політичні думки і придбав собі вселюдські, високі ідеали. Він зрозумів тепер, що ріжні прояви злого й недолі, от як кріпацтво і кривда низших верств від уряду, се звязане з хибним строем держави. Поки буде панувати теперішний порядок, в яким селяни поневолені кріпацтвом, а горожани не мають свободи особи, слова, зборів — доти добра не буде. І всею силою огненного слова він ударив на підстави самого ладу, на кріпацтво й на самоволю царів й царських слуг. Твори з другої доби

Шевченкової творчості показують, що він розумів уже причини, через які зле діяло ся на Україні. Він і накликав земляків, щоб з неправдою бороли ся.

„...На те й лихо,
Щоб з тим лихом битись...“

Люта царська кара, заслане перекинуло Шевченка далеко. Не мав він змоги в купі з другими світлими людьми поступити ще далі, досягнути висшій ступень у розвою й образованю. Всю духову силу зужив поет на те, щоб остояти ся в раз набутих думках. І справді, вернув він незломаний. Він тільки поглибив свої думки. Ані любови до України, ані вселюдським ідеям не показав ся невірним. Він зберіг той скарб до смерти.

6. Що Шевченко зробив.

Хоч досі не було більшого українського поета від Шевченка, то далеко ще не в самих тільки творах вся його заслуга. Треба розглянути, кільки він заважив у нашім народнім відродженю. І справді, треба сказати: відродженю, бо в перших десятках 19. віку ми були наче мертві. Отже відомо (з 3. уступу), що по зруйнованю Січи цариця намість давного гетманського строю державного завела московські порядки в утворених з України губерніях: Київській, Чернігівській і Новгород-Сіверській. Українці гляділи на се мовчки. Інтелігенція почала ще забігати ласки у нового правління. А хоч і був гурток невдоволених, то вони таїли ся, вислали тільки депутата Капниста до пруського міністра змовити ся, що Українці зроблять повстанє. Заносило ся на війну між Росією а Прусом 1791 р., але до неї не прийшло, а навіть пруський міністер не дав Капнистови ясної відповіді, так що на Україні не зроблено й ніяких приготовлень до оружного повстаня.

Девятнаятий вік застав у нас повну мертвоту. Український нарід був розділений на два табори. Люд говорив по українськи і співав пісні про минулі часи. Інтелігенція була то сполячена то змосковщена, а хоч і знала, що вона а Москалі і Поляки не одно, то не

могла і не хотіла також і до народу прихилити ся. Вона дивила ся на нарід, як на щось низшого, на дику масу, котра буде загинати. От для прикладу: Павловський написав українську граматику і поясняє, що він вважає українську мову ні мертвим, ні живим нарідом, але вимираючим, тому й написав він граматику, аби лишив ся якийсь слід української мови.

Тимчасом розширений з західної Європи романтизм навертав до устної словесности. А що про скарб

Дуб в Звенигороді на Україні, під яким любив пересиджувати Шевченко.

народних українських пісень і чужі (Цертелев) висказували ся з великим признанем, тим робом збудив романтизм пошану для простонародя. Під впливом етнографічних студій (дослідів над народом: його звичаями, мовою, ношею) витворив ся живійший рух, ніж за час наполеонських війн, коли гноблені Францією народи

підняли оклик: право народів на самостійне жите. Памяткою тих часів лишила ся Енейда Котляревського видана полтавським гуртком. З кружка етнографів зібраного коло харківського університету вийшов і най-талановитший тоді повістяр Квітка. Але усі ті письменники і полтавського і харківського кружка політично були наскрізь байдужі, так наче ми і не мали ніякої минувшини, ніби наші прадіди родили ся в ярмі, так як ми. Лице лупає ся від сорому, коли читаєш Квітчине „Добре роби, добре буде“. Ще не забули ся злочини московських царів на Україні, ще народні пісні про се гомоніли, а вже Квітка величає царя за здумані добродійства, каже мужикам припадати до колін губернатора, медалью від царя представляє як найвисше добро і щасте людей, а повість свою кінчить молитвою за царя.

А кріпацький син Шевченко инше мав славословіє для московських царів:

„...Слава, слава
Хортам, і гончим, і псарям
І нашим батюшкам царям!“

Він перший пригадав землякам, що ми славних дідів внуки. Він перший звернув ся до козацької і гайдамацької минувшини. Хоч бачив помилки в нашій історії, то шанував у ній боротьбу за волю і право народне.

Шевченко перший наш поет, у котрого є політична думка. Він перший відважив ся поставити наше право на державну самостійність. А хоч славянофільські політичні думки, яких слід бачимо в Шевченкових поезіях, не здійснили ся, то і не пропали марно.

Політичні права українського народа були зачеплені Шевченковими творами і вже з круга думок Українців не зійшли; тим більше, що дрібну частину українського народа під австрійським цісарством покликали недалекі події історичні до конституційного житя.

Шевченко вийшов з народа і не тільки володів усіми скарбами його мови й поезії, не тільки любив мужика, але й упімнув ся за його право. Ті, що перед ним писали, Котляревський, Гулак, Квітка, то були дідичі

й високі урядники. Вони знали мужицьку одержу і мову, але не знали його горя і душі. Шевченко на власній шкурі виніс усі хлопські злидні, тому він умів сказати про вдовині сльози і про панщину.

Він сказав, що народ наш брат, хоч і менший, казав обіймати його, бо родина то єдність. Він перший се сказав. Отже він продовжував роботу київських князів. Вони перли до того, щоб племена споїти і злити в один нарід, а Шевченко накликав нас до того, щоб ми пізнали, що тільки інтелігенція і нарід разом становлять той організм, який живе, росте і розвиває ся, має будучність. Перед Шевченком приймали поети тільки мову від мужика, а Шевченко прийняв мужика самого. Тим він дав нам підставу до житя.

Дуб Шевченка в Качанівці на Україні. Під дубом Шевченкові приятелі Г. Честохівський і старенький Кречмер.

Дав крім того високі вселюдські кличі любови, правди і волі. А коли ми так самі перед собою стоїмо ясно, то нам байдуже, які там питання ставлять собі сусіди. До Шевченка вони питали ся, чи слід Українцям приймати в літературу якийсь новий язик, коли можна писати російською мовою. Виступ Шевченка

не був відповідю на сей запит, він його просто перечеркнув.

З Шевченка вийшло т. зв. відроджене шістьдесятих років з правдивими, європейськими гадками. Шевченко дав нам підвалини нинішного нашого світогляду, який ми відповідно з вимогами часу доповнили.

А коли згадаємо, в яких житєвих умовах працював Шевченко, бо в таких умовах, що й люди твердого характеру вирекли би ся своїх ідеалів — одно лиш можемо сказати: Щоб кождий з нас міг гідно сьвяткувати соті народини того найбільшого Українця! Того, що в Заповіті казав:

„Поховайте, та вставайте,
Кайдани порвіте!...“

Будьмо гідні великого, безсмертного Тараса з Його чоловіколюбними ідеями, з Його пожертвованєм для вітчини.

0,72 (1987р)

З М І С Т:

1. Кобзар; Шевченко правдивий народний поет	1
2. Характеристика Шевченкової творчості	4
3. Для зрозуміння історичних творів Шевченка	6
4. Провідні думки в Шевченкових творах	10
5. Як розвивав ся Шевченків світогляд	15
6. Що Шевченко зробив	19

4. 10. Зміст: Яр. В.—ий: Марія Марковичка (з портрет.) — М. Вовчак: Два сини. — М. Комар: Запорожські землі. — Зимовник Запорожця (ілюстр.).
4. 11. Зміст: Яр. В.—ий: Приятель Русинів. — Б. Бернзон (портрет). — Др. М. Кордуба: Хто ми?
4. 13. Зміст: Управа винограду. Написав А. Куровський і В. Табó, учитель і школи огородничої в Тарнові. (З 13 рисунками).
4. 14—15. Зміст: Князь Ярослав Мудрий (ілюстр.). — М. Кононенко: Заповіт Ярослава Мудрого. — А. Бравнер: Тирса. — Домовина Яр. Мудрого (ілюстр.). — Григорій Кузьма: Про новий закон будівельний і огнетревале покриване дахів. — С. Руданський: Добре торгувалось. — Др. Зенгер: Про права. (Ціна 10 сот.).
4. 20. Зміст: Порадник податковий. Двадцять літ вільних від податку домового. Проволока в справі податків. Відписане податків задля убожества. Чого не вільно фантувати за податки? Увільнене від податку заробкового. Говоріть і пишіть по руськи. Чого зажадали руські послы в віденськім парламенті в справах податків і належитостей.
4. 21. Зміст: Військові приписи. Військові реклямації Відшкодованя для родин резервістів. Військові урльопи на час живив. Полекші для заморських емігрантів, сбовязаних до військової служби. Амнестия для військових резервістів. Платня за підводи.
4. 22. Зміст: О праві зборів. Комісар. Інструкция. Розвязане зборів. Власть. Средства правні. Кара. Завішене закона. Взірці подань.
4. 23—24. Зміст: Про злодія у селі Гаківниці, оповіданя П. Куліша. — Ковак-нетяга, за Мордовцем переклав Г. Х. (з ілюстр.).
4. 25. Зміст: С. Т.: Полтавська битва (1709 р.) (з ілюстр.) — Притча про двох сусідів, що мали одно імя.
4. 26. Зміст: Г. Х.: Київ (з ілюстраціями). Ціна 20 сот.
4. 27. Зміст: Роки жури. (Спомини матери). С. А. Савінкова. Переклав з російського Г. Хоткевич. Ціна 20 сот.
4. 29. Зміст: Микола Гоголь. (З нагоди столітніх роковин його уродин). Зачароване місце, билиця, розказана дячком з українського села, написав Микола Гоголь. — Ілюстрация: Микола Гоголь.
4. 30. Зміст: Білоруси, написав Іван Крипякевич.
4. 31. Зміст: Др. Зенон Кузеля: Як закладати і провадити народні бібліотеки по селах.
4. 32. Зміст: Е. О. і П. Г.: Порадник ветеринарийний. Домашна аптика. — Новий закон про зарази худоби.
4. 33. Зміст. Др. Іван Брик: Століте уродин Маркіяна Шашкевича.
4. 34. Зміст: Др. Ярослав Грушкевич, лікар-окуліст в Станиславові: Про трахому.
4. 35. Зміст: Григорій Зацерковний: В справі еквівалентової належитости.
4. 36. Герб України (10 ілюстрацій). Ціна 10 сот.
4. 37. Д. Лукіянович: Про житє Т. Шевченка, друк. 25000 пр. Ціна 10 с.
4. 38. Д. Лукіянович: Про Шевченкові твори, друк. 25000 пр. Ц. 10 с.

Хто замовляє всі випуски, мусить прислати до Канцелярії Тов-а „Просвіта“ у Львові, Ринок ч. 10. — належитість за листки і 20 сот. на пошту.

2005

606944

B 1648

B 1.648